

VLAŠTOVKA V LEGENDÁCH A BÁJÍCH

K vlaštovce se váže tolik pověstí, že by z nich mohl vzniknout skutečný cyklus „Proč“. Proč je vlaštovka smutná? Proč nosí černý plášť? Proč má rozvětvený ocas? Proč má načervenalou hrud? Proč švitoří a nezpívá? Proč žije v teplém podnebí? Proč si staví hnízdo v oknech? Proč si vlaštovka nerušeně létá? Proč je požehnaná? Proč bydlí s člověkem? Proč severské princezny hledaly vlaštovky? Proč je vlaštovka lepší než ostatní ptáci a zvířata?

Podívejme se, zda dokážeme odpovědět na všechna tato proč.

Nejdříve si však musíme povšimnout tří legend ze zemí, které jsou od sebe velmi vzdálené a které nám říkají, jak se vlaštovka dostala na zem. Nejstarší z těchto legend, která je pro historii vlaštovky nejdůležitější, k nám přichází ze starověkého Řecka a má svůj původ v dobách, kdy zelené svahy Hellady obývali bohové a bohyně a kdy se vyprávěly báje, které měly vyložit tajemství světa přírody. Tak tady je řecká legenda.

PŮVOD VLAŠTOVKY - ŘECKÁ LEGENDA

Kdysi dávno měl athénský král Pandion dvě dcery jménem Prokné a Filoméla, které velmi miloval. Jednu dceru, Prokné, dal za ženu Tereovi, králi Thrákie, a ten si ji odvedl do své země.

Pro Prokné uplynula dlouhá léta šťastného manželského života, ale v srdci si stále uchovávala vzpomínku na svou drahou sestru Filomélu a naději, že ji jednoho dne opět uvidí. Nakonec Prokné přemohla touha a požádala manžela, aby odjel do Athén a přivezl sestru na návštěvu. Tereus se ihned vydal na cestu, a když dorazil do Athén, prosil starého krále Pandiona, aby mu dovolil doprovodit Filomélu do jeho domova v severní zemi. Po dlouhém přemlouvání Pandion souhlasil a Tereus se s mladou dívkou vydal na moře. Během plavby se do své krásné švagrové velmi zamiloval, ale ona naopak měla pro jeho náklonnost jen pohrdání.

A tak ji Tereus místo k sestře odvedl do odlehlé části svého království a tam ji dlouhé měsíce věznil. Nakonec se sám vydal za svou ženou s tím, že její otec nedovolil sestře, aby se s ním vrátila.

Nešťastná Filoméla žila bídný život na místě, kde ji Tereus uvěznil, a marně se snažila ze svého vězení vysvobodit.

Nakonec našla způsob, jak poslat zprávu sestře. Vyšila na peplos, tedy plátěný plášť, příběh o svém neštěstí a poslala ho Prokné. Po obdržení roucha si Prokné příběh přečetla, a když začaly veřejné slavnosti na počest boha Bakcha, předstírala, že se zbláznila. Vydala se za městské hradby a spěchala za sestrou. Našla Filomélu v jejím vězení a osvobodila ji. Hned ji odvedla do svého domova v Tereově královském paláci.

Od toho dne myslely obě sestry jen na pomstu za krutý čin a vymyslely pomstu tak strašnou, že téměř překonávala hranice uvěřitelnosti.

Prokné se narodil malý syn jménem Itys. Sestry se rozhodly chlapce zabít. Jakmile Tereus spiknutí odhalil, popadl sekeru a pronásledoval obě sestry, aby je zabil. Když už byl téměř u nich, modlily se k bohům, aby je proměnili v ptáky. Prokné se okamžitě proměnila ve slavíka a Filoméla ve vlaštovku. Také Tereus byl proměněn v jestřába, co pronásleduje jiné ptáky.

Tímto způsobem Řekové vyprávěli o původu vlaštovky a slavíka. V pozdějších staletích se latinští básníci z Říma (Horác, Vergilius a další) často zmiňovali o této legendě. Někdy zpívali o Prokné jako o slavíkovi, jako např. v knize v původní řecké verzi, ale častěji měnili konec legendy a pěli o ní jako o vlaštovce a o Filoméle jako o slavíkovi.

Tak Horác v Ódě na Vergilia, v níž zve básníka na návštěvu na jeho sabinský statek, ujišťuje Vergilia, že nastalo příjemné počasí, když říká, že „foukají thrácké větry, průvodci jara“ a „nešťastný pták, truchlící pro Ityse“ staví své hnízdo.

Angličtí a američtí básníci se často zmiňují o těchto dvou oblíbených ptácích podle latinské verze legendy, a když zpívají o „smutné Filoméle“ nebo o „Santa Filoméle“, mají na mysli slavíka.

Proč je vlaštovčí tón smutný? Když se zaposloucháte do švitoření vlaštovky, která sedí sama na trámu, uslyšíte, jak si stále dokola říká: „Itys, Itys, Itys.“ Není to chudák Prokné, která volá a truchlí pro svého chlapečka?

A slavík, smutná Filoméla, když večer kvílí v korunách stromů jižní Evropy, nekládá do svého zpěvu skutečné vzlyky žalu?

Tyto smutné ptačí tóny byly našimi největšími spisovateli mnohokrát interpretovány jako projevy smutku. Nahlédneme-li do knihy proroka Izajáše, zjistíme, že svůj pláč přirovnal k hlasu vlaštovky:

Jako řeřáb a vlaštovice pištěl jsem, lkal jsem jako holubice, oči zhůru pozdviženy byly.¹

Dante zachytil ve vlaštovčím tónu ozvěnu vzdáleného smutku a předal nám ji ve znamenitých verších, jimiž předznamenal popis jeho probuzení v Květném údolí na Očistcové hoře:

V té chvíli, když začíná usedavě
lkát jitra na počátku vlaštovice,
na první žal svůj vzpomínajíc právě.²

Přeložila Mikina

1 Podle Biblí svatá Praha 1904 – podle kralického vydání z r. 1613

2 Dante Alighieri Božská komedie 2. díl – Očistec, zpěv 9. Překlad Jaroslav Vrchlický, vydání 1880